

pecsétjével roboráltuk. Actum in oppido Tállya, die 20. Julii, anno millesimo sexcentesimo nonagesimo sexto.

Extradatum per me Paulum Gönczy, iuratum oppidi Tállya notarium.

Eredetije a gróf Károlyi nemzetség budapesti levéltárában. Lad. 43. No 57. jelzet alatt.

NAGYKÁROLYI VADÁSZATI S ERDÉSZETI UTASÍTÁSOK.

I. Az madarászó és vadászó jáger instructiója. (1712. körül.)*

1. Az Somoskert az egész Somossal, nyíressel, gondviselése alá adattassék, úgy hogy Kertész Ferenczcel, Barasi Ferenczcel együtt lakván benne, mind vadászokkal, mind pedig fahordókkal s vágókkal szorgalmatosan őrizzék és oltalmazzák.

2. Valakiket akármí fahordáson, vágáson, vadászaton s leskődísen rajta érnek, azokat kedvezés nélkül 12 forinttal megbüntessék, akárki s minemű ember lígyen, melynek két része az nímet jágeré, ketteje pedig az két kertészé lígyen.

3. Magok is se pinzen, se ajándékon ne merészeljének senkinek fát eladni, pinzért, vagy egyéb naturaleért, másként, ha megbizonyosodik, conventiójokból toties quoties 6 forint defalcaltatik, mely az uraságé líszen.

4. Az erdők bekerítését minden nap egyike közülük megkerülje és rés csinálásra, behágásra s általjára keményen vigyázzanak, valakit rajta kapnak, s találják, 24 forint az büntetése, melynek 12-je feljebb írott mód szerént az jágeré, kertészekkel együtt, az fele pedig az uraságé.

5. Ámbár az ur szükségére kívánnak is fát, se udvarbiró, se más tiszt parancsolatjára, ne engedjenek, s ne is adjanak, ha nem vagy magam, vagy feleségem pecsétes commissiójára.

6. A kapukat mindenkor zárva, s lakaton tartsák, úgy az kis ajtókat, hanem az város felől való járhatnak ki, de úgy, hogy azt is mindenkor bezárják.

7. Az kertészek az utakat tisztán tartsák, az spalierokat annak ideiben ültessék, tisztítsák és nyírják. Az oltványokat hasonlóképen irtogassák, s tövét kapálják, s ganajozzák, hogy az kert tisztuljon, kövérebb füvet teremjen, ha egészen nem is, egy esztendőben egy részét, másiban másikat, és így per consequens felássák, s kapálják, palántal, dinnyével, ugorkával, borsóval, s egymással ültessék s vessék.

8. Annak ideiben pusztás helyekre vad fákat ültessenek, mennél többet oltsanak, őszszel az fák töveit mind kinyissák, töreket hintsenek reája, s tavaszon befödják.

9. Az termésre pedig szorgalmatos gondjuk lígyen, annak ideiben szépen leszedvén conserválják.

*) V. ö. a *Szemle* 1899. évi 386. s köv. lapját.

10. Talám addig mihet is fogtak szerezni, azok is régi helyeken jó gondviselés alatt conserváltván, az ki mihész mellette lakik, az is almot fere tivén, az kertészeknek segíthet.

11. Az vadaknak jágerrel együtt szorgalmasan viseljék gondjokat az utakra, mind az négyre söt csináljának föld közé, fa közé mint szoktak.

12. Most pünkösöd tájban az tiszték mennél több szarvas fiat, öz bornyakat, róka fiakat szerezhetnek, azon igyekezzenek, melyeket az jáger kertészekkel szorgalmasan neveljen.

13. Télnek idein farkasvermekre szüntelen jó gondot viseljenek és vadak fogásán igyekezzenek, ha kutyát, vagy mit találnak az kertben, akárkié legyen, agyon lödözzék, ha disznót, bornyut, vagy marhát egy-egy forint váltsággon adják ki, mely magoké lígyen,

14. Az jáger fáczánokat, foglyokat, fürjeket hálókka, melyek mind adattasanak számon keziben, igyekezzék fogni és mennél többre szaporítani.

15. Fácánkocasokhoz szelid tyukokat ötöt-ötöt egy kakashoz zárván, igyekezzék basztardokat az fáczánokkal szaporítani.

16. Az kertet pedig szokott. fősttel gyakran megföstelje, hogy oda szoktattassa az madarakat.

17. Darvakat is kell nekie szerezni, úgy ha mesterségeket veszi, tűzokfiakat, darufiakat is neveljen és szaporétson, nem különben az sár réte mellett hattyufiakat, gödényfiakat és tengeri kacsákat kelletik szerzeni, keze alá adni.

18. Ezeken kívül apró madarakat is hálókka s egyéb mesterséggel mindenfélét igyekezzék fogni és szelidíteni, azok közül szajkót, rigót, seregélyt, pacsértát, havasi pintyet, és egyebeket inekelésre, csacsogásra, szállásra tanítani.

19. Mindezekhez szükséges hálói, ha megkívántatnának, kenderrül s czéznárul provideálni kelletik, s üdöközben magok-magok megköthetik.

20. Ezekhez ház és alkalmatosság nélkül bajos jutni, s nem is lehet, azért mindeneknek előtte az belső kertnek városutja felől való kapuja mellett téglából, sárral az minémő házat maga fog kívánni, olyant kelletik néki hova hamarabb takarosán felállítani, s mésszszel felvakoltatni, akár kívül, akár belül az sövényen, az hol alkalmatosabb lészzen.

Utoljára, jól tudom, az fáczánoknak s egyéb madaraknak is házat fog kívánni, melyet is valaminémő formára megmutat, ad interim az szerént kell fenyő deszkából felállítani, ki is olevsvást kitelik, s nem nagy munka, mert sem gyalulni sem faragni nem kell, csak összezszegezni.

Az madaraknak eleségiről pedig az tiszték által úgy provideáltassék, hogy fogyatkozás ne lígyen, söt magokrul is hogy injuriát ne szenvedjenek, és el ne kedvetlenedjenek.

Ha hogy fáczánok fogására, s egyébire messzebb kellene mennie, jó ember adassék melléje, s alkalmatosság alája.

Ezen instructió pedig nem azért adatik, csak az papiroson legyen, és az ládafiában álljon, hanem az tiszték párban vivén magoknak, serényen inspicíálják effectuatióját.

II. Jágerek históriája. (1760.)

Károly városa az mostani impositójának fizetésére sem capax, bizonyítja azt a szüntelen rajtok való executió: ha az fát azért pénzre vettetik a nyakában, annyival tehetlenebb lesz, azért fát kell neki adni, mert abból magának is tüzet rak, másnak is juttat, az erdő tisztul, az erdő-alja haszontalan és dült fáktul. Épületnek való fát is valaki akar hozni, nem kell tiltani, sőt az vámot is relaxálnám azoknak, az kik fát hoznak épületre, mert az város épülete az méltóságos uraság haszna. De különben is honnét tartaná fával Károlyt el az jáger, mert ha távul vágatja, a vectura többre megyen az fa áránál, ha a Somost vágatja pedig, Isten őrizzen oly szerencsétlenségtől, mint esett most Szentesen, — honnat lehet megfejni az olyast? — De akár mint, ha csak az ölfavágás az jágerek kötelessége, azt a vajdák is véghez viszik, még szót fogadva, s fizetést nem kérnek. Az szomszéd helységek is, ha Károlyba fát nem hoznak, csak taxájokat is miből fogják fizetni meg, mert, ha csak marháját el nem adja, naturalékból nem fizethet, nem lévén földje nékie, hogy oly oeconomiat tartson, kibül maga is élhessen, pénzen is distraháltasson, ha volna is, nincs emporiuma, a hol distrahálhatná haszonnal. A fa pedig oly olesó, hogy azt ajándékon adják, csak hordják, értem Kegyét közelebb, annak oly határja van, hogy ha irtana, hárommannyi falu is elférne rajta, s azok körülkerítik a fákat, hogy mezőt csináljanak, s híva híjják a helységeket, hordják el onnat, s bár hordanák is, mert dézsma buzából több hasznot venne az uraság. Az erdődi dominiumban pedig minden falu az helységek alatt kezdje vágni a maga határján való erdöket, parancsolatban ki kell adni inkább, mint tiltani s még úgy, hogy tövéből vágja s ássa minden féle fát, hogy élhesse a földet. Ha ezek ellenkezőképen determináltak, annál bizonyosabb nincs, elpusztul a jószág, abbül következik. Az korcsmák, mézárszékek, ugy egyebféle minden jóvedelmeknek robotoknak csonkítása, vagy notabilis defectusa, kit honnat pótol ki a jáger czéh? épen nem láthatni ki, sőt inkább tapasztalva tapasztaljuk. Consumnáltatik fizetésekkel r. f. 900, ahoz mindeniknek ló kell, azoknak is intertentio, azki a lovakat (igy!) à f. 45. szerszámostul számlálván intertentióját à f. 30, tézsen r. f. 450. Iródeákra is rámegyen 130. A szállásoló is elvon a taxából legalább 60 forintot, a ki in summa tézsen 1540 forintot és így még sem csinál annyi beneficiumot, mint az mostani 2 puskás, kiknek fizetések nem kerül többé 40 forintnál. Ezek nyárba minden héten két-két özet, télben a mennyi kellett, annyit administráltak, Pestre is szekér terhel vitték, még pedig úgy, hogy ha parancsoltatott bakot, ha parancsoltatott nyöstént küldttenek, nyulat a mennyi kellett, madarakat szép számban, de még a mostaniaknak más mesterségek előttünk nem constál, ha nem egynehány rucza, és szárcsák lövése, az arra ment puskapor, serétnek ára is pedig azt majd duplán, vagy triplán is adaequálja. Mi az erdök tilalminak tartását illeti, azt az eddig volt kerülök szintén úgy megörzik, mint eddig őrzették, s igen csekély fizetéssel, azokat tudniillik, a kik majorság, erdöknek eljegyeztetettek, az többit pedig bár mind kivágnák, s szántanák, vetnék, kaszálnák az helyit. De különben is legelő mezejek az olyatén

erdők a jobb helységeknek, s a vad azokat úgy sem állja meg, az marháknak pedig hely más nincsen, s még szállások is felesen építettek, attul megfélemlettek, hogy elégetik, mert már el is égettek benne. Legjobb qualitás benne, hogy 6 száz klofter fával beérik az várat, előttünk az hihetetlennek tetszven, az kémelés által megmaradott fát sem imputálhatjuk fizetésekre. De mind az által ezen punctumok vannak (mások opiniojának botránykozása nélkül és nem disputatióból) csupán az haszonvételre nézve. De ha az mulatsággot nézzük ki belőle, csak egy estvéli mulatságért is többet kell adni, hát esztendők által, abbul következhető mulatságok mit érdemelhetnek? különben mostani világban a legbeceseab multság az pénz keresésben vagyon, de ezekből sem egyikből sem másikkal nem vehetünk be egy garast is, de adhatunk ki ezereket is. Mi ugyan keveset értünk hozzá, hanem, ha ki próbálta jobban tudhatja, azért is, ha mi jól nem tettük fel a dolgot, vagy vétettünk feltételünkkel, alázatosan engedelmet instálunk. Károly, in commissione dominali 21-a mensis Aprilis, 1760.

III. Méltóságos gróf s generális urunk ő nagysága kegyes praesidiuma alatt die 22 Aprilis tartott commissio által az forsmajszternak kiadott instructio. (1760.)

1. Az egész erdőknek tékozlása kemény büntetés alatt interdicálva lévén, a tűzifa hordás mindazáltal, valamint ezelőtt, úgy azután is a szegénységnek meg vagyon engedve, piacra pénzért hordani onnét, az honnan ezelőtt hordták, de itt csak értetődik az esett és száraz fa; azért úgy alkalmaztassa magát, hogy ő nagysága intentiója szerint mind az erdő conserváltassék, mind az szegény ember életét táplálhassa.

2. Az klofter fákat fogja vágatni, ott a hol a commissio erdőt fog assignálni, azoknak distractiójában ilyen módot oleserváljon.

1. Az ölfák össze lévén rakva, jelentse meg a commissiónak, a ki egy assessort ki fog küldeni, az ölfáknak számlálása végett, azután distrahálja, az perceptióval és erogatióval számolni fog.

2. Exactor Zimán Ferencz, uramtól ezen matériában bővebb instructiót várhat.

Pro anno 1761 az commissio az urbarialis ölfákat, nem különben az tüzi fáért három szekér fákat is dispositiója alá fogja engedni, de az eránt idővel bővebb instructió fog adódni.

3. Amely helységeknek határán az uraságén kívül falu erdeje vagyon, aztat bizonyos jegyekkel különböztesse meg, és a midőn hozzá fog kezdeni, a nemes commissiónak hirt adni el ne mulassa, a ki ahoz értő embereket fog deputálni, hogy azoknak vezetése alatt azon dologban minden confusio nélkül eljárhasson.

4. Az ocsvai dominiumban 1000 klofter fát, és annak leszállítására szükséges levő szálfákat mennél hamarébb vágattasson, úgy hogy az jövő tavaszkor az ölfákkal való kereskedésnek első próbáját lehessen tenni.

5. Mostanában publicált currens által meg lévén paranceolva, hogy a kinek épületre vagy pedig más egyéb szükséges eszközökre való fa kívántatik, jelentse magát az commissiónál, vagy ha távol vagyon, az

ott való udvarbírónak, azután az resolvált fának mutatását az commissioja ő néki fogja committálni. Kötelessége léssen arra alkalmaztatni magát.

6. A kerülöket mind tilalmas, mind pedig más egyéb erdök vigyázására az ott volt udvarbíró ő vele együtt állittassa fel.

7. Valamennyi erdök eddig tilalomban voltak, ezután is hasonló tilalomban lesznek, de azokon kívül specialiter dobi tábla, és az erdődi cserdomb nevü erdő megtiltatott, azért a meddig illik köröskörnyül bizonyos jegyekkel jegyezze meg, s azon belül senkinek se marhával, se kutyával, de csak az embernek magánosan is bemenni ne engedjen, se az ott való kerülöknek, akik csak kívül kerüljék az erdőt, puska nélkül, hanem pisztolylyal s lándsával, vagy baltával járjanak.

8. Az favágásért, vagy vadászatért se maga, se az alatta való jágerek senkit meg ne büntessenek, hanem a kit tapasztalnak a vadászatban, a parasztok közül, azokat retineálják az ott való tisztnél, vagy ha zálogot tőlök vesznek, aztat a nemes commissiónak, vagy az ott közel lévő udvarbírónak kezébe adják. Midőn ő nagysága otthon léssen, azoknak büntetéseket magának reserválja, más időben pedig a nemes commissiónak vannak concredálva. Mely determinatióhoz magát alkalmaztatni, és azon lenni, hogy a directió alatt lévő jágerek is ahoz alkalmaztassák magokat, el ne mulassák.

9. Az nemesi szabadságnak legkisebben való sértődése anteveniál-tassék, az az megverettetés, vagy javaiból való megkárosítás és ok nélkül való arestálás. Mely determinatió ő néki pro directione adassék, hogy ellene semmit sem cselekedjen.

A vadászatrul való instructió.

Az vadászat generaliter megtiltatott az dominiumoban. Kötelessége léssen arra vigyázni, hogy senki fegyverrel sem erdőn, sem mezőn ne járjon, az fegyver ugyan visszaadódik, de úgy, hogy az helységek birái magok arra vigyázzanak, hogy senki mezőre és erdőre ki ne vigye, ha házba valakinél fegyver találkozik, azért ötet se megbüntetni, se háborítani nem kelletik.

2. Az farkasok persecutiója ősszel, valahányszor kívántatik, annyiszor léssen az parasztokkal együtt, és annak alkalmatosságával lőt farkasok bőrit az méltóságos uraságnak beadni el ne mulassa.

3. Az őz, szarvas, nyulfiak fogdosásokat meg ne engedje, a mely kemény büntetés alatt tilalmaztatik.

4. Az károlyi határon sem erdőn, sem mezőn nyulászás, madarázás mind nemesnek, mind nemtelennek meg nem engedtetik, fegyverrel, kutyával, juhok mellett lévő kutyákon kívül, senki ne merészellen járni, ezen determinatió több helyekre is extendáltatik, azokra tudniillik, a hol ő nagyságán kívül más compossessorok nincsenek, mert olyatén határon az vadászat valamint ő nagyságának, ugy is az többi nemes compossessoroknak törvény szerint competál.

5. Az méltóságos uraság asztalára minden héten, midőn ő nagyságok itthon vannak két őzzel, másszor pedig mikor az méltóságok itthon nincsenek egygyel provisus legyen. Császár, fogoly és fajdtyuk madarokat az directiója alatt lévő jágerek ahol találnak, bizvást meglühetik, nyulat mindenkor adjanak.

6. Forsmajster keze alatt lévő jágeroknak és puskásoknak ezentul sem puskapor, sem srét, az méltóságos uraságtul ezentul nem adatik, hanem minden vadtúl és madártul lövő pénz adódik, ugymint: egy farkastul d. 30., egy rókátul d. 15., egy medvétul Rf. 1. d. 30., egy nyusztul d. 12., egy nercztul d. 5., egy nagy öreg sastul d. 3., egy ölyvért d. 3., egy karuly madárért d. 11., ha elevenen hozza, d. 14., Az madarak, azkik oda feljebb specificálva vannak, ha csak károlyi határon nem lövetnek, lövő pénz érettek nem adatik. Egy vadmacskáért d. 9., Egy szarvasért, ha tilalmas erdön kívül lövi Rf. 1., egy őzért d. 15., egy nyulért d. 3., egy vadsertésért d. 45., egy fajdtyukért d. 3., egy császármadarat d. 3., egy vadrucaért d. 2., egy vagy két szárcsáért d. 3., egy pár snefért d. 3., egy erdei snefért d. 4.

Ezeket ott is szabadosan meglöhetik, a hol ő nagyságának más uri possessorokkal együtt való birodalma vagyon; tilalmas erdőkben ha ezeket lövik, büntetések leszen.

Az vadakat, s azoknak bőreit hivataljának elvesztére alatt senkinek eladni ne merészeljék, vagy magoknak tartani a jágerok. Kötelessége leszen arra vigyázni, hogy keze alatt lévő jágerok ezen determinatiót jól observálják.

Mivel ő nagysága ugy méltóztatott rendelni, hogy az forsmajster egyenesen a commissiótul legyen dependenter, az jágerok pedig az ő subordinátusaival együtt declaráltattak, pro instructione sui azt tudja meg, hogy az tekintetes commissióban jelen legyen, ha valami dolga, panasza, vagy projectuma leszen, azt adja be, és az mit a commissio resolválni fog, azzal contentus leszen, tovább ne is urgeálja, ha nem rendkívül való történetekben ő nagyságához folyamodni szabad legyen.

Hidakat, gátakat, töltéseket, ő reparáltassa a dominiumban, a hol szükséges, a hol pedig új hidak, gátak, kívántatnak, állittasa fel, megjelentvén elsőben a commissiónak, de ezen munkákat nem napi számba, sem pedig pénzért végeztesse, hanem azzal nemes és nemtelenek mindnyájan pro bono publico tartoznak.

Eredetije mind a háromnak a gróf *Károlyi*-nemzetség budapesti főlevéltárában.